

ÖLVECZKY KALMÁR MÓNIKA

A NÉPHAGYOMÁNY BEÉPÍTÉSE A SZLOVÁKIAI MAGYAR ÓVODÁKBAN ÉS ISKOLÁKBAN ZAJLÓ NEVELŐ-OKTATÓ MUNKÁBA

– összefoglaló jelentés –

A Comenius Pedagógiai Intézet és a Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákia munkatársainak részvételével 2021 tavaszán végzett vizsgálat a hagyományközvetítés megvalósulásának jelenlegi állapotára, valamint azoknak az igényeknek a felmérésére irányult, melyek intézményi szinten a hagyományközvetítés szakmaiságának javításához kapcsolódnak. Elektronikus kérdőívünkre, melyet eljuttattuk minden szlovákiai magyar óvodába és alapiskolába, több mint 150 intézményből – 86 óvodából (Ó) és 72 alapiskolából (AI) érkezett válasz. A kitöltők nagyrészt (több mint 80%-ban) az intézmények vezetői voltak, esetenként pedig a témában járatos pedagógus válaszolt a kérdésekre.

Vizsgálatunkat az alábbi négy terület feltárására irányítottuk:

- az oktatási intézmények viszonyulására a hagyományközvetítéshez,
- a hagyományközvetítés jelenlegi helyzetére az intézményben folyó oktató-nevelő munkában,
- az intézmény jövőbeli terveire a hagyományközvetítés terén,
- a néphagyomány témakörében eddig megvalósult akkreditált képzések résztvevőinek tapasztalataira és elvárásaira.

A felsorolt területeken felmérve a jelenlegi állapotot és igényeket, javaslatot tehetünk az eredményes szakmai támogatásra a hagyományközvetítés témakörében.

| Fotó: Nagy Fanni

AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK VISZONYULÁSA A HAGYOMÁNYKÖZVETÍTÉSHEZ

A felmérés első része azokra a területekre irányult, melyeken megvalósul az adott intézményen belül a hagyományközvetítés. Felmértük a tantestület hozzáállását a kérdés jelentőségével és az intézményvezető saját megítélését a jelenlegi helyzet szintjével kapcsolatban. Megállapítottuk, hogy az összes intézményvezető egyöntetűen „fontosnak” vagy „nagyon fontosnak” tartja a hagyományközvetítést. Az oktatási intézmény hozzáállása a hagyományközvetítés kérdéséhez lényeges elem, amely meghatározza az együttműködés és fejlesztés további kereteit is.

A továbbiakban összegeztük azokat a területeket, melyeken belül jellemzően megvalósulhat a hagyományközvetítés. Megállapítottuk, hogy legjellemzőbb hagyományközvetítő tevékenység a jeles napok, szokások, ünnepkörök megismerése (Ó 95%, AI 94%). Az említett téma az óvodások és az alsó tagozatos iskolások mindennapjainak része, változatos formában jelenik meg az oktatásban. A helyi értékek megismerésének témaköre (Ó 62%, AI 86%) szintén hangsúlyos, ugyanakkor az eredmények pontosítása érdekében szükséges lesz megvizsgálni, milyen tartalommal valósul meg ez a tevékenység. A népi játékok, néptánc, népzene vagy népi ének tudatos művelése egyetlen átfogó területként körvonalazva a válaszadó óvodák közel 80%-ánál és az iskolák kétharmadánál jelenik meg, míg a népi kézműves tevékenységek megismerését és művelését, valamint a természetes anyagok használatát és a környezettudatosságra nevelést — melyek szintén szerves részei a hagyományos kultúrának — az intézmények több mint fele tartja fontosnak. Elmondhatjuk tehát, hogy a pedagógusok reális lehetőséget látnak a néphagyomány-közvetítésre az ünnepkörökhöz kapcsolódó szokások, a népi játékok, a néptánc és népzene művelése, valamint a természetes anyagok használata és a környezettudatosságra nevelés által. Az intézmények túlnyomó többsége (Ó 73%-a és AI 89%-a) legalább három említett területen foglalkozik a hagyományközvetítéssel.

A válaszadók kétharmada ítélte meg úgy, hogy intézményében megfelelő mértékben van jelen a hagyományközvetítés az oktató-nevelő munkában, további egyharmaduk szeretné növelni a mértékét. Ugyanakkor egyik csoport sem zárta ki a minőség és hatékonyság javításának lehetőségeit, amelyek szintén fejlesztési célok lehetnek.

AZ INTÉZMÉNYEK HOZZÁÁLLÁSA A HAGYOMÁNYKÖZVETÍTÉS SZAKMAI SZÍNVONALÁNAK EMELÉSÉHEZ

A következő kérdéscsoport célja a hagyományközvetítés jelenlegi állapotának minél részletesebb feltárása az intézményekben. Kitértünk a hagyományközvetítés szervezési formáira, a rendszeres foglalkozások konkrétabb behatárolására, az intézményen belüli szakmai koordináltság szintjére, valamint a humán és anyagi erőforrások biztosítottságára a hagyományközvetítés területén. A kérdéskör célja az volt, hogy a későbbiekben alapként szolgáljanak az intézmény profiljához illő, az erősségeket kihasználó, a hiányosságokat pótló szakmai támogatás összeállításához.

A hagyományközvetítés rendszerességére irányuló adatokból kitűnik, hogy a válaszadó óvodák és alapiskolák több mint felében (Ó 55%, AI 57%) a néphagyomány elemeit tudatosan építik be egyes művelődési területek, illetve tantárgyak tananyagtartalmába és tevékenységrendszerébe. Éppen ezért abban az intézményben, melyet komolyan foglalkoztat a minőség kérdése, ez a szemlélet egyértelműen magával vonja a pedagógusok szakmai fejlesztésének kérdését az adott területen. Míg az alkalmasszerű foglalkozásokat külső munkatársakkal, szakemberekkel is meg lehet valósítani, ugyanez már nem mondható el a rendszeres tanórai pedagógiai munkáról. Mindenképpen fontos feladat tehát, hogy a már jelenleg is folyó intézményi szintű hagyományközvetítést szakmailag megerősítsük.

A szakkörök tartalmát, tevékenységterületeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a néptáncokkal és népi játékokkal foglalkozó szakkörök a legelterjedtebbek (Ó 88%, AI 72%). Ennek oka feltételezhetően egyrészt a néptáncprodukciók bemutatása iránti igény, másrészt természetesen a pedagógus, illetve a tanulók érdeklődése. A további területek közül viszonylag nagymértékben jelennek meg az iskolai kézműves szakkörök (50%) és az éneklőcsoportok (30%) rendszeres foglalkozásai.

Az intézményeken belül a hagyományközvetítés folyamatának irányítottága három szinten valósul meg. A legnagyobb mértékű intézményi szintű szervezethez a pedagógiai programba történő beépítettséghez köthető, ez a vizsgált alapiskolák egyharmadára jellemző. Az óvodák esetében meglepően gyakori (70%), hogy a hagyományközvetítés a pedagógiai programban intézményi szintű célként jelenik meg – további vizsgálat tárgyát képezheti ennek megvalósulása. A részben koordinált módon történő hagyományközvetítés pl. módszertani csoport, tantárgybizottság, stb. szintjén valósul meg, ez az iskolákban leggyakrabban előforduló koordináltsági szint – a kitöltők 44%-a választotta. Míg a pedagógiai program szintjén általában alapelvekről, magasabb célokról, valamint konkrét tantárgyak bevezetéséről van szó, a módszertani csoport, illetve tantárgybizottság szintjén történő koordináció főleg a hagyományközvetítés gyakorlati megvalósítását emeli a középpontba. Vannak intézmények, ahol a hagyományközvetítés folyamata nincs intézményileg semmilyen módon irányítva, a válaszadók 21%-ára (Ó), illetve 25%-ára (AI) jellemző ez az állapot. Ezekben az intézményekben a pedagógusok egyénileg tervezik és valósítják meg a hagyományközvetítést az oktató-nevelő folyamatban. A hagyományközvetítés koordináltságának szintje jelentősen befolyásolja az együttműködés tartalmát és formáit, ezért a szakmai támogatások tervezésekor figyelembe kell vennünk ezt a szempontot is.

Lényeges kérdés, milyen humán erőforrásokból merít az intézmény a hagyományközvetítés során. A hagyományközvetítést végző személy szakmai felkészültsége meghatározó a tanulók szemléletének formálásában és az átadott ismeretek megalapozottságában egyaránt. A hagyományközvetítés minden szegmensét fejleszteni kell, beleértve a módszertani és a szaktudásbeli kompetenciákat is — hiszen csak megfelelően megválasztott módszerekkel, munkaformákkal és hiteles tudással tudjuk azt magas színvonalon megvalósítani. Ugyanakkor a válaszadó intézmények túlnyomó többségében (Ó 81%, AI 57%) az adott pedagógustól nem várják el, hogy legyen ilyen irányú képzettsége. Azok az intézmények, melyek-

ben egy vagy több szakember irányításával, jóváhagyásával dolgoznak a pedagógusok, a válaszadók kis hányadát (Ő 11%, AI 25%) teszik ki. A felmérésben részt vett óvodák 8%-a, valamint az alapiskolák 18%-a külső mentor segítségét veszi igénybe, ami nagyon jó alternatíva lehet a tantestületen belüli szakember hiányának pótlására, valamint az együttműködés további lehetőségeit is előrevetítheti.

Ugyanakkor tudatosítanunk kell, hogy a napi szintű hagyománykövetítés teljesen más mértékű szemléletváltozást hozhat a tanulók életébe, mint a külső szakértő által megvalósítható néhány alkalom. Ezért, amennyiben az intézmény a hagyománykövetítés színvonalának emelését tervezi, feltétlenül szükségesek szakképzett, a témában jártas pedagógusok a tantestületen belül, akik akár külső partnerekkel is fenntarthatják a folyamatos együttműködést.

A személyi feltételek mellett a tárgyi feltételek megléte, a források megválasztásának módja is fontos kérdés. Elsősorban azt mértük fel, vajon milyen mértékben tudják a pedagógusok tudatosan megválogatni a hagyománykövetítés tartalmának és tevékenységrendszerének bővítése során alkalmazott forrásanyagokat. A válaszok összesítéséből kiderül, annak ellenére, hogy az intézmények legalább 75%-a jellemzi részben vagy egészen koordinálnak az iskolában zajló hagyománykövetítést, a forrásanyagok kiválasztása nincs iskolai vagy tantárgybizottsági szinten meghatározva. A pedagógusok túlnyomó többsége (Ő 74%, AI 69%) nyomtatott és elektronikus forrásokból (kiadványok, portálok stb.), egyéni merítéssel jut hozzá a szükséges információkhoz. Az intézményen kívüli tapasztalatcsere és jó gyakorlatok átvétele (Ő 51%, AI 44%), valamint az intézményen belüli tapasztalatcsere és jó gyakorlatok átvétele (Ő 38%, AI 39%) már kevésbé jelenik meg munkájuk során. Külső szakember által javasolt forrásokat csupán a megkérdezettek 20-30%-a alkalmaz (Ő 20%, AI 31%). Ezek az adatok egyértelműen rámutatnak arra, hogy számottevő igény van a hazai tantervek figyelembevételével létrehozott színvonalas módszertani anyagokra, kiadványokra, valamint a szakszerűen összeállított elektronikus forrásokra és adatbázisokra.

A NÉPHAGYOMÁNY BEÉPÍTÉSE A NEVELŐ-OKTATÓ MUNKÁBA – INTÉZMÉNYI TERVEK

A további kérdéskör az intézmények hagyománykövetítés területén megfogalmazott jövőbeli elképzeléseit vizsgálja. Meghatározza a megerősíteni kívánt területeket, felméri a szakmai segítség iránti igényeket intézményi szinten és a pedagógusok egyéni munkájában egyaránt, vizsgálja a hagyománykövetítéssel kapcsolatos pedagógus-továbbképzések lehetséges terjedelmét, tartalmát és formáját. A vizsgálat során megállapítottuk, hogy az intézmények egyöntetűen fontosnak tartják a kérdést, hajlandóak a hagyománykövetítés minőségét és hatékonyságát fejleszteni, nyitottak a változásokra.

Azon területek közül, melyeken az adott óvodában, illetve iskolában intézményi szinten megvalósítható lehet a hagyománykövetítés megerősítése, többet is komoly érdeklődéssel fogadtak a megkérdezettek. A meglévő tevékenységek szakmai-módszertani továbbfejlesztését, illetve színvonalának növelését, a rendszeres szakköri tevékenységek további hagyománykövetítési elemekkel és formákkal való gazdagítását, a néphagyomány elemeinek egyes tantárgyak tananyag-tartalmába, valamint tevékenységrendszerébe való tervezett beépítését, illetve a néphagyomány elemeinek az intézmény pedagógiai programjába való tervezett beépítését egyaránt nagy hányaduk látja perspektivikusnak. A két utóbbi lehetőség az, amely a legnagyobb mértékben hatással lehet az intézmény profiljára, az ott folyó oktató-nevelő munkára, ugyanakkor a legtöbb anyagi és főleg személyi ráfordítást igényel. Az eredményekből megállapítható, hogy a szlovákiai magyar óvodák és alapiskolák tervei között meghatározó helyen szerepel az intézményekben folyó hagyománykövetítés megerősítése. Az intézményvezetők az általuk fontosnak ítélt hagyománykövetítési területek intézményi szintű megerősítéséhez továbbra is a pedagógusok számára szervezett továbbképzéseket tartják a szakmai segítség legmegfelelőbb formájának. A válaszadók több mint háromnegyede szívesen élne ezzel a lehetőséggel. A néphagyomány elemeinek némely művelődési területek, illetve tantárgyak tananyag-tartalmába és tevékenység-rendszerébe való beépítésének szakmai támogatását szintén hasznosnak ítélték meg — mindez gyakorlati módon is megvalósulhat konkrét technikák, valamint ismeretanyag átadásával. Az említett lehetőségeken túl a tananyag-tartalomba történő beépítés módszertani támogatása, illetve a tantervek kidolgozása és átdolgozása is az együttműködés tárgya lehet.

A pedagógusok egyéni fejlődéséhez igényelhető külső szakmai segítség lehetőségei közül kiemelkedően magas (Ő 76%, AI 74%) a szakmai anyagok, források (kiadványok, hang- és képanyag) mint külső szakmai segítség iránti érdeklődés. Érdekes rámutatnunk arra az összefüggésre, mely szerint a pedagógusok közel kétharmada a szükséges információkhoz egyéni választás útján jut hozzá, tehát valóban rendkívül nagy az igény a megbízható anyagok létrehozására, hozzáférhetővé tételére.

A pedagógus-továbbképzések elsősorban a pedagógusok azon egyéni kompetenciáinak fejlesztését szolgálják, melyek a hagyománykövetítés megvalósítását támogatják, valamint konkrét technikák, ismeretanyag és módszerek elsajátítását jelentik a témával foglalkozó képzési programok keretén belül. Az óvodák 84%-a, míg az alapiskolák 46%-a igényelné ezt a szakmai támogatást a pedagógusok egyéni fejlődéséhez. A tudásmegosztás, tapasztalatcsere (Ő 50%, AI 39%), valamint a személyes, illetve online tanácsadás, konzultáció iránti érdeklődés mint szakmai segítségnyújtási formák pedagóguskörökben egyelőre kevésbé elterjedtek, mint a hagyományos továbbképzések. Ugyanakkor egyre inkább szükséges lenne megerősíteni ezt a területet, akár a képzések utóéletének követésével és folyamatos szakmai háttértámogatással. A tanulmányutak lehetősége további szakmai segítséget jelentene a pedagógusoknak, természetesen ennek a megvalósítási formának anyagi vonzatai is vannak. Általánosságban elmondható, a pedagógusok előnyben részesítik a több, rövidebb modul tartalmazó képzéseket, melyek igény és lehetőségek szerint variálhatóak. Ezáltal mindenki arra a területre fókuszálhat, melyen a leginkább kíván fejlődni, és a rövidebb egységeket elfoglaltságai közé is könnyebben tudja ütemezni. Ugyanakkor tény, hogy mélyebb, alkalmazható tudáshoz csak megfelelő időtartam alatt juthatunk. A megkérdezettek több mint fele (Ő 50%, AI 56%) az egy napos (8–10 óra időtartamú) képzések iránt érdeklődik leginkább, azonban a 20 óras,

2–4 alkalomra szétszított képzések is megközelítőleg hasonló népszerűségnek örvendenek (Ó 57%, AI 47%). A legfeljebb félnapos (4–6 óra) képzések főként informatív jellegűek, céljuk a tájékoztatás, az érdeklődés felkeltése lehet. A válaszadók több mint egyharmada tartaná hasznosnak ezeket.

A képzések konkrét tartalmát vizsgálva a válaszadók kinyilvánították érdeklődésüket az összes felsorolt terület iránt. A néphagyományokkal való ismerkedés; a népi játékok, néptánc, népzene, a népi kézműves tevékenységek vagy a helyi értékek megismerése; a természetes anyagok használata és környezettudatosságra való nevelés egyaránt 50% feletti arányban érdeklik a válaszadókat.

A NÉPHAGYOMÁNY BEÉPÍTÉSÉT A NEVELŐ-OKTATÓ MUNKÁBA CÉLZÓ TOVÁBBKÉPZÉSEK VÉGZŐSEI-NEK EGYÉNI TAPASZTALATAI ÉS ELVÁRÁSAI

Felmérésünk utolsó területeként a néphagyomány témakörében eddig megvalósult akkreditált képzések résztvevőinek tapasztalatait és elvárásait vizsgáltuk. A Comenius Pedagógiai Intézet a 2017-es év végén két programot nyújtott be akkreditációra az oktatási minisztériumba, mindkét program a Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákia szakmai műhellyel együttműködésben került kidolgozásra. A „Népi játékok és néptánc az óvodában és az iskolában”, valamint „A néphagyomány beépítése az óvodai és iskolai nevelő-oktató munkába” elnevezésű 60 órás képzési programok 2019. augusztus 31-ig 9 alkalommal valósultak meg 164 pedagógus részvételével. A végzősök egyöntetű igénye a további szakmai kapcsolattartás a képzések szervezőivel és oktatóival – a válaszadók évente vagy félévente igényelnének szakmai segítségnyújtást, melynek keretét döntő többségben (80%) az újabb, témával kapcsolatos továbbképzések adnák. A jövőben megrendezendő képzések típusa sokkal kevésbé bír jelentőséggel, mint azt feltételeznénk. Míg az innovációs és az aktualizációs képzések iránt célirányosan érdeklődő pedagógusok hányada együtt sem éri el a 35%-ot, addig azok, akik a képzés típusától függetlenül elsősorban a téma iránt érdeklődnek a válaszadók 66%-át teszik ki. A korábbi képzéseken elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban minden pedagógus pozitív visszajelzést adott: a tanultakat kisebb-nagyobb rendszerességgel beépítik munkájukba, összesen több mint 60%-uk gyakran vagy akár minden tanítási órán alkalmazza a néphagyomány elemeit. Ebből arra következtethetünk, hogy a néphagyomány elemeinek beépítése a nevelői-oktatói folyamatba elsajátítható és alkalmazható módszer, mellyel érdemes komolyabb keretek között is foglalkozni.

BEFEJEZÉS

A néphagyományhoz való viszonyulás feltételezhetően sohasem lesz mentes bizonyos érzelmi motívumoktól, ugyanakkor nem kizárólag ilyen szemlélettel kell vizsgálnunk. Jelenünk és jövőnk egyszerre követeli hagyományaink továbbvitelét, más kultúrák megismerését és tiszteletben tartását, valamint az újító, alkotó gondolkodás tudatos fejlesztését. Korunk egyik legnagyobb kihívása olyan tartalmakat létrehozni, olyan módszereket és formákat alkalmazni, melyek mindamelllett, hogy a múltból merítenek, a jövőre is gondolnak. Legyenek „tisztá forrásból” származóak, eredetiek, megtapasztalhatóak és megélhetőek, ugyanakkor haladó szemléletűek és újítóak is egyben. Az ismeretközpontú oktatásról a kompetenciaalapú oktatásra történő fokozatos áttérés, mely minden művelődési területet érint, kifejezetten kedvez a néphagyománnyal kapcsolatos pedagógiai tevékenységeknek. Ez a szemlélet a tanulás-tanítás célját, tartalmát egyaránt érinti és korszerűsíti: a hagyományos, zárt tudások, bemagolt ismeretek, tények, definíciók, azaz az ismeretközvetítés helyett a kompetenciafejlesztést helyezi az oktatás-nevelés középpontjába, melynek gyakorlatát tekintve, az egész életen át tartó tanulás támogatásában egyre nagyobb szerepet játszanak az érzelmi-akarati tényezők és az attitűdök.

Vizsgálatunk célja a hagyományközvetítés óvodai és alapiskolai oktatásba történő beépítésének jelenlegi helyzete és az említett igények részletes felmérése volt. Felmérésünkéből kitűnik, hogy a szlovákiai magyar oktatási intézmények pedagógiai tevékenységük szerves részeként viszonyulnak a néphagyomány közvetítéséhez. Számos esetben megjelenik a művelődési területek, illetve tantárgyak tartalmában, tehetség gondozó tevékenységekben vagy az intézmény pedagógiai programjában. Az intézményvezetők fontos kérdésként tekintenek rá – olyan területként, melyet megtartani, fejleszteni érdemes és szükséges. Tudatában vannak annak, hogy jelenlegi felkészültségük nem elegendő a minőségi megvalósításhoz, igénylik a szakmai együttműködést, támogatást, és azt, hogy pedagógusaik tovább fejlődjenek ezen a területen.

Az eddigi tapasztalatokra és a felmérés eredményeire alapozva készült el 2021 őszén a Comenius Pedagógiai Intézet és a Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákia szakmai műhelyében egy átfogó, hosszú távú fejlesztési stratégia azzal a céllal, hogy meghatározza a kiemelt területeket, melyeken a néphagyomány oktatásba-nevelésbe történő beépítése megvalósulhat, valamint a megvalósításhoz vezető részcélokat és feladatokat. A két szervezet célja, hogy az elkészült tervet a szakmai nyilvánosságnak bemutatva további együttműködő partnereket vonjon be, és egy olyan, intézményesített szakmai támogató hátteret hozzon létre, mely az oktatási intézmények, tantestületek, egyének munkáját segítheti a néphagyomány oktató-nevelő folyamatokba történő beépítése területén. Ha a témára nyitott partnerek bevonásával reflektálni tudunk ezekre az igényekre, akkor minden esély megvan arra, hogy a szlovákiai magyar oktatási intézmények hagyományos értékeket képviselő, mégis korszerű oktatást nyújtsanak – hiszen a 21. században ez a megmaradás(n)k záloga.

A tanulmány recenzálási folyamaton ment keresztül.